

Петро ФЕЦІЦА

Старый лемко
оповідає...

ПЕТРО ФЕЦЦА

СТАРЫЙ ЛЕМКО ОПОВІДАТ

КРАКІВ-ТЕРНОПІЛЬ
2004

Відомий громадський і культурний діяч Лемківщини, публіцист Петро Фецица (1917–2000 рр.) своєю книгою “Старый лемко оповідає” вперше приходиться до масового читача. У спогадах-роздумах автор веде нас не просто дорогою свого життя упродовж короткого відтинку часу дитинства та юності, але й заглиблює нас у казковий світ Лемківщини початку ХХ століття. Він детально розповідає про те, що було головним у формуванні його як лемка, людини, християнина, патріота кривної землі прадідів, що віддає живили у синіх Бескидах. А ще автор ділиться роздумами про те, що було в основі трагедії лемків під час акції “Вісла”. Безпосередня і довірлива оповідь публіциста Петра Фецици не залишить байдужим тих, хто візьме до рук цю книгу і порине у світ давньої, як на нині, Лемківщини, тобто майже століття тому.

Упорядник Антон Фецица
Редактор Володимир Барна

© Фецица П., 2004
© Барна В., передмова, післямова, 2004

Книга видана за кошти сина автора — А. Фецици.
Всі права автора застережені.

ПЕРЕДМОВА

Перш, ніж ти, ласкавий читачу, почнеш ознайомлюватися із спогадами великого патріота Лемківщини, публіциста і культуролога Петра Фецици, хотілося б зробити декілька зауваг. По-перше, ці спогади з даною назвою “Старый лемко оповідає” у першому варіанті замислювались автором як хроніка “Такы то были часы”. У своєму листі від 28 листопада 2000 року (а було це буквально за місяць до смерті) до редактора і поета, члена Національної Спілки письменників України Володислава Грабана, який живе і творить у містечку Криниця на Лемківщині, він про це радиться із знаним письменником. І, звичайно, доходять висновку, що назва має бути саме такою “Старый лемко оповідає”. По-друге, ці спогади дають можливість збагнути таїну феномена Петра Фецици: що було в основі формування його як патріота і пропагандиста Лемківщини, як людини і громадського діяча, і чому, власне, усе своє життя він так глибоко вболівав за долю своєї кривної землі прадідів, і чому так її любив усім своїм великим серцем. І ще він дає відповідь багатьом лемкам на те, яке велике значення при становленні особистості має родина, віра в Бога, церковні обряди і народні пісні та звичаї. Саме це дало можливість авторові запричаститися ще з юних літ глибокою духовністю і високою шляхетністю патріота синіх Бескидів та інтелігента високої проби. Гадаю, ці зауваги дадуть можливість читачеві розставити усі акценти у цій маленькій за об'ємом, але дуже великій за змістом книзі спогадів славетного сина Лемківщини Петра Фецици. Єдине шкода, що він так і не побачив цієї збірки друком, якою жив останні миті свого земного життя. Проте нині Петро Фецица прийшов до нас із вічності, щоб своїм правдивим словом уже назавше бути і з нами, і з Лемківщиною.

Володимир БАРНА,
член Національної Спілки
письменників України.

Петро ФЕЦЦА

СТАРЫЙ ЛЕМКО ОПОВІДАТ

Я уродився 7 червня 1917 року у селі Ганчова в тім самім році, коли в Росії вибухнула Жовтнева революція. Мої родиче: няньо Стефан і мама Параскевія, навет як на сельскы побут, были бідны. Мали 5 гектарів поля, з яких 2 га луків. Няньо побывали в Америці, де недовго працювали в майнах. За зароблены грошы докупили поля. Мы, діты, а было нас 4 братів: Михал, Ваньо, Фецко і я, ставили родичам едно питання: чом жаден з нас не уродився в Америці? Они гварили, же барз тужыли за Бескидами і не хтіли, жеби тота туга перешла на діти. Они были правдивими патріотами своєї землі, своєї кривной Лемківщини, уважали, же жытя в горах хоц бідніше, ніж в Америці, але зато веселіше, щасливіше і духовно багатше. Проте, хоч жили бідно, но ми не голодували. Комперів, капусты, ярчаного хліба, а трохи і білого, нам не бракувало. Навет в зимі, коли молока было мало, а часами цілком го не было, мы диспонували бриндзьом в дїжечці, яка нам досконало заступувала масло, молоко, сир...

Я, як і моя родина, цілком не їли мяса, за виключенням Великодних свят, коли няньо купували спеціально по 2 кілограми ковбасы і солонины. Штоправда, мы годували свиню, коровы, теля. уці, куры, але то вшытко в тоти часи было на продаж, бо треба было грошы на податкы, купівлю одежи, керпців, а такой соли, цукру,

інших необхідностей... Мама нераз ся сварила з няньом, бо они мали звичай підберати яйця, што знесли куры, абы купити дзигары і пустити їх з димом. Остаточно побіду отримали мама тоди, коли яйця ішли на інші потреби.

Інша ситуація была у богатших господарів, што мали веце землі. Там мож было презначыти і на власны потреби одну свиню, телятко, куры, яйці та інше. Так чи інакше, але наше родинне господарство позволяло выживати родині з 6–7 осіб, при тім, якщо оцінювати з теперішніх часів, мы мали достатньо вітамінів і мінералів, потрітних для функціонування людського організму.

Розумно підходили лемкы, а отже і мої родиче, до раціонального використання землі. Понеже товды никто не чув про штучны навозы (высоко в горах розположены землі, поза лісами) поділено було на царину і толоку. То означало, же на єдній часті засівали овес чи жито, а другу презначено на паствиско. В наступним році — одворотно. Орна земля што другий рік одпочывала. То гварантовало максимальний урожай.

Моє дитяче жытя пробігло без лікарской помочи. Лікаря, або як го називали — доктора, ні в Ганчові, ні в сусідніх селах не было. Найблизшы знаходився в Горлицях за 32 км чи в Грибові за 29 км. Ситуація поліпшилася на початку 30-х років, коли у Висові розпочав лікарську практику сын тамтешнього учителя о. Михал Гижа. Хоч і бракувало лікарів, і хоч були часами трудні жыттеві варунки, лемківське суспільство динамічно розвивалося. Надмір робочих рук знаходило своє розв'язання через еміграцію на Угры, до Америки, Канады... На початку XX століття, а за моїх часів по першій світовій війні, у Ганчові стояли пусты хыжы. То означало, же вшыткы мешканці з тых хат знаходилися за океаном. Зрештом, не было ани єдної родини, штобы єдна чи кілька осіб не проживали за великом водом. Половина ганчовян — то мешканци американського міста Юнкерса. Еміграція лемків мала, крім

негативних, і позитивні наслідки. Помагала цивілізовано розвиватися нашим селам, а в часи великої кризи (1928–1932 рр.) кожній присланий долар помагав переносити біду. Остання еміграція лемківської молодіжні принесла слушні результати.

Тут варто додати, же в тяжких кризових часах лемки помагали собі матеріально лісами. Наприклад, в половині 20-х років, напередодні великого господарського змагання, возили до Грибова так звані катульки на “целюлозу”. Я сам брав участ в тій роботі, і перший раз в житю увидів місто з того приводу. Я, яко маленький хлопець, уж одчув на собі (хоч того іщы не розумів), яким великим багатством для села і людей были ліси. В літі я часто перебивав у лісі, бо там почував себе ліпше, ніж де інде, там часто збирав гриби, на полянах і полянках пас уці, коровы. Штороку стинав дерево і різав го разом разом з братом на кльоцы, котры потім рубав на домовы потреби (для готованя їджиня і огріваня).

Ми будували зі свіжо стесаного дерева нову хыжу, бо стара юж хотіла ся завалити. Люди нам то дерево привозили. Такий був звичай, же ціле село солідарно помагало двигати нове обійстя.

У другій половині ХІХ віку передовы люде по селах організували выкуп лісів од дідичів. У Ганчові таку позитивну роль одогравав парох о. Теофан Обушкевич (1841–1924 рр.), роджений в селі Ждиня. За його старання і великого труду ліси выкупили од дідича Роговського уж в 1872 році.

Ритм жытя в селі Ганчова визначали поры року і повязаны з нима церковны праздники. Они повторяли ся регулярно. Я то переживав, они формували і взбогачували мое чловеченство. Были то: весіля, похороны, церковны торжества...

Я юж з хлопчачых років був свідком і слухачем цыганской музыкы, яка розносилася в просторі, коли то молодята і ціла весільна дружина опуцала церков. Была то чародійна музыка (басы, гуслі...) Я брав участ в першій музычній концерті, котрый при тім

повторювався так, як повторювалися штороку весільны торжества. До тых пошлюбных концертів прислухувався і сам парох о. Іоан Титар, і, праві, же ціла “дітвора” села, бо каждый оддавався тым захоплюючым мелодіям. Весіля мало дальший свій програм, бо трывало в Ганчові два дни. Окремо кількогадинна забава для цілого села мала місце в корчмі. Центральним пунктом весіля являлася “вечеря” у молодиці, по котрій весільна дружина, на переміну з музыкантами, выспівувала в радостным настрою багато весільних пісень і звязаних з нима звичаїв, што переходили з діда-прадіда. Мі ся запамятала така една куплета:

*Бодайся когут знудив,
Што мене рано збудив,
Малая нічка мала
Іщем ся не виспала.*

Вечеря кінчалася прощальним обрядом молодиці з ей родичами. Роль старосты в тим моменті весіля была значна: выголошував він своє слово красном святочном мовом, в якій акцентував заслугы родичів в выхованю своєї дівкы як красной, мудрой, люблячой люди і вшытких рідних. Капеля не занедбувала своїх обовязків. Серед слез ціла дружина весільна співала:

*Выберайся Марись
Выберай, выберай,
Штос си заробила,
Тото си позберай.*

Весільна дружина удавалася до молодого, але юж в настрою тріумфальних мелодій, пісень і музыкы. В тых вшытких етапах весільной епопеї я, яко хлопець, брав участ. Они карбувалися в мойй

душі глибоко. Тоты містерійны мелодії звучали мі в ушах іще довго-довго...

Я, яко хлопец, переживав і тоты похоронны обряды. Они оттискалися на моім естестві.

Жыття моє перебігало так, як і вшытких людей в селі: в ритмі пір року і звязаних з нима церковних праздників, обрядів і так дале.

От надходили Різдвяні свята. Їх попереджував піст (Фименівка). А в тім пості запам'яталися мі вечірky. Жены збиралися в єдній хыжі, де прями прядиво. Кажда учасниця приносила дітру капусты, яко вкладна кошты освітлення. Лямпа, што освітлювала хыжу, была стосунково велика, але то і так в хыжі панував півсумрок. На тоты вечірky “впадали” парібкы і робили шкоды. Єдним словом, было весело! Мене там, очевидно, не бракувало. Я, што правда, не прыв, бо то “бабска” робота, але користав зі всіх інших приємностей, а передовшыткім зі співу колядників, бо такий панував звичай, же на вечірках співали коляды через цілий час “Фименівкы”.

Я освоївся з колядами — они мене взбогачували. Коляды ввели мене в саму суть жыття і науки Ісуса Христа, в християнську атмосферу. Ясність, простота, ліричність, їх словесне і музичне богатство переносило мене на вищий рівень мого пізнання світу і мою роль у нім.

Наближалися великы праздникы Різдва Христового. Напередодны Рождества одправлялася “Надвечерія”, а в часі нього лунала могуча і переконлива пісня: “З нами Бог — розумійте языцы, і покоряйтеся, яко з нами Бог!” До глибокого враження на мене під час виконання пісні “З нами Бог”... спричинявся і голос нашого довголітнього пароха о. Іоана Титаря. Він співав так, же аж церков тряслася. Трудно не одбороти того маніфесту, яко спрямованого до цілого світа. “Зрозумте, народы, же мы щасливы і душевно богаты, бо з нами — Бог”. Вам супроти того факту пристають покара-смирніст.

Дальшы церковны події в часі тридневних свят і аж до Стрітенія Господнього — то якбы повна ілюстрація до головного посланія Рождественских праздників, што выражаються найкращов колядов:

*Бог предвічний народився —
Прийшов днес із небес,
Щоб спасти люд свій весь,
І утішився!*

Од той коляды я з мойов мамов Параском розпочынав спів коляд удома по святій Вечері, бо то був момент, який мі найбільше ся запам'ятав.

Події Різдвяних свят, що одбывалися в сценарії, живо нагадували лемківску природу і лемківску суспільно-культурну ситуацію, а тому, зрозуміло, же они глибоко внедрилися в лемківску душу, а особливо — в мою хлопячу душу.

По Різдвяних святах надходять мясниці, а з нима многы весільны імпрезы. Мясниці — то бив період часу, коли на Лемківщині ся бесідувало много о весілях: о тых, што будут, якы ся зближают до кінця їх приготуваня, як і о тых, што юж тішатся своїм завершенням. Нич дивного! Весіля в лемків, в тых і давніших часах, то спів і музыка — найвища духовна активніст значной части сельской спільноты. Я був в тоты події заангажований у великій мірі.

По мясницях наступат великий піст. Атмосфера в селі цілковито ся зменяет. Люди якбы смутнілы, декотры остро постят. Были і такы старшы газдове, што через цілий піст не взяли до уст молочної стравы. Ограничалися, если іде о товщ,- до олію, яка была високой якосты, бо была вытеснена з найкращого лену в фолюші.

Великий піст натурально вів до великих тріумфальних праздників Воскресенія Христового. Остатній тижден посту був

юж цілковито підпорядкований Великодним святам. Газдове порядкували домy і господарске обійстя, ремонтували, латали діри, часами і білили вапном. Газдині зачинали юж думати і приготовлятися до печеня славних лемківських пасок, баб й іншої святочної живности.

У Великий четвер, увечеры, служылися в церквы “Страсты”. Я их николи не опускав. На мене робили они велике враження. Євангелії в церковно-славянській мові не тилько впадали в глибину серця своїм трагічним змістом, але і посланням в будуче — мене переслідують і вас будут переслідувати...

Характерно, же по кожній Євангелії вірні у церкві співали “Слава страстям твоїм, Господи, слава долготерпінню твоєму” — якбы предвиджував благословенний їх кінець. Дзвони останній раз своїм смутним металевим голосом припоминали о величії і послідствах переживаємой миті. “Страсты” поза вшыткім ыншим — то прекрасний чудесний язык. В моєй ментальности не мож было ани єдного року пропустити того виняткового богослуженя. Я “лапав” każde слово і ціли реченя.

У Велику Пятницю я цілий час крутився коло церквы, трепав з іншими хлопцями диваны. За то мы мали право входити на найвыщу вежу церквы — аж під саму баню - і в день Воскресеня дзвонити, дзвонити... По полудни у Велику Пятницю я разом з цілим селом учасував у Великій вечірні і процесії, але уж з колошаками і надзвінками в руці. Дзвони жалібно мовчали, а народ задушевно співав “Благообразний Іосиф с древа зняв пречистое тіло Твое, плащаницею чистою обвив і вонями во гробі новім покрив і положив”.

Так мы наближалыся до центрального пункту Великодних празників. Над раном, коли то і пташкы в Бескидах зачынають будитися і співати свою мелодію, розпочынається Воскресна Утренья з процесійом. Люде співають:

Воскрес Ісус от гроба
Якоже пророче,
Даде нам живот вічний
І велію милость.

Нарід заповнює притвор зі свічками в руках незмірно стьснених і ту розпочынається в людских душах Великодня мистерія. Священник торжественно, перед замкненыма дверми до храму, звертається до вірних і возносить: “Слава Святій і Єдиносущній Животворящій і Нероздільній Тройці всегда, нині, і присно, і во віки віків. ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ!”

Ціла зібрана спільнота, як єден муж, з цілого серця, з радостью, што то не з того світа, одповідат співаючы:

Христос воскресє із мертвих
Смертію смерт поправ,
І сущим во гробах
Живот дарував.

Я николи в своїм довгім жыттю не зазнав таких переживань, якы были моїм уділом в часі того єдиного в своїм роді Воскреслого богослуженя. Як же нерадуватися, коли священник зараз дальше, але уж в церквы, звивав присутних: “Сей день, єго же сотвори Господь, возрадуємся і возвеселімся в онь”. Під тим знаком радости і любви, перебігали ціли Великодны свята і дальшы дни Воскреслой седмицы.

На початку липня я, як і много людей з цілою західной і середньої Лемківщыны, подорожував на Кермеш до Криниці. Часами і босо треба було поконаты дві високи горы. Але люде не жалували труду. Крыниця дарувала їм інший кольоровий образ Лемківщыны. Знаходиме там товпы святочно вбраного (часто в

народны стрій) народа, поважно співаючу лемківску молодеж св. Літургію у великій прекрасній мурованій церкві, а такої виспівуючих хорів з околичних сел. Крыницки дзвони грали Божу мелодію на цілу околицю. Вшитко то вникало в душу паломників, позіставало глибокы незатерты пережытя.

Під конац серпня храмовий празник Успенія Пресвятой Діви Марії в Климківці притягував численних людей, в тім і мене, зі взгляду на свою особливіст, як і родинны повязаня. Мурована, архітектурно одмінна од інших лемківских церквей, зі своїма 5-тьома банями округлой форми, становила в натуральнім середовищі Бескидів унікат. Было то таке приємне гніздечко, што промінювало теплом супроти людей, яки тоту церковцю-перлину одвиджували. "Sbroze architekturnych zabytkow" в Новім Санчи, як і місцевий "probosiz" не могли знести той східной памятки і скористали з нагоды, перенесли церкву на взгіря «Пняки» та оголили ю до трьох бань. Позістала смутна памятка людской ненависти, навет до історичних памяток церковной культуры.

До моїх молодых років празник Покровы запам'ятався мі, яко свято двох церквей: Ганчовской і Высовской на святій горі Явір. У ден того празника, 14 жовтня 1931 року, я брав участ в торжествах посвяченя каплиці на цій святій горі. Тогдашний парох Высовы о. М. Дуда мі так повів: "Ми побудували Пресвятой Богородиці красну хату, щоби мала де мешкати". Як дійшло діло до будовы каплиці, то можна о тім цілу драматичну історію оповісти з тым звязану. Дуже вычерпуюче описує уроженец Высовы і свідок тых подій Стефан Курило, в доступній формі, у книжці "Обявленя Пречистой Діви на горі Явір". Од того часу св. гору Явір, што року на весну і в осени, одвиджують громадно лемкы. Як зазначає в своєму верші С. Курило, они пережывають глибоко стрічу з Богородицьом і благают Ю о всякы благодати.

На Яворі, святій горі,
Ясність з неба засіяла!
І всім людям доброй волі
Радість, щастя принесла!

На Яворі, тут в Висові,
Пречиста приказ дала:
Поставити тут храм Божий
В чест Пречистой звеліла.

Для нас, грішних і немічних,
Одпусти встановила,
Своїм святым омофором
Она нас пригорнула.
Тебе завше прославляєм,
У молитвах Тя благаєм
В быдах ы слабости
Подай руку Пресвята.

З Высовом я стрічався ищы раз, яко незрілий хлопец. Так ся зложыло, же я знашовся у Высові, коли уж співано коляды, і проходжу ся по середині села. Нагло чую якисий пречудний спів, што уносився од обшырного нового дому в центрі того села. Підходжу ближче, під саму хату, і виразно одрізням слова задушевно співаной пісні-коляди:

Глянь оком щирим Божий Сину
На нашу землю, на Україну...

Якоси дивно мі ся зробило... Преця в Ганчові і в інших селах ту саму коляду співали:

Глянь оком щирим о Божий Сину
На пуску землю, руску родину...

Як я пізніше порозумів, высівська інтелігенція (учитель Батюк, учитель Гижа з синами, парох Дуда) знаходилися уж на новій фалі національного освідомлення. Ім спішно было в выміні національних окреслень через высівских лемків. Од часу, што попереджував Першу світову войну, недобры річы діялися на Лемківщині з національними назвами. Єсли навет поминути Талергоф, недруги лемків послужылися том ситуаційов і, наприклад, ганебну акцію "Вісла" усправедлилювали тым, же лемкы, яко "українці", помагали УПА в убійствах поляків, отже заслуговуют на національне вынищення, на тотальну загалду іх духовной і матеріальной культуры. По 50-х роках, коли опубліковано правдивы документи, котры показали правду о причинах акції "Вісла", ніт уж охотныків "науковців" до повторюваня страшной брехні о лемках. Тепер сподобався мі інший підхід. Лемкы, очевидно, не "українці", — они творят самостійну націю. Як видно, є то класична маніпуляція в залежности од ситуації та вигоди часу.

У другій половині XIX віку і в першій XX віку в історії Лемківщини мали місце дві значущі події о економічнім характері. У першім випадку ходило о лісы, о іх здобутя на власніст, а в другім випадку о комасацію ґрунтів. Лемкы господарювали на розшмарених по цілім хотарі клаптыках землі. То были наслідкы давніх наділів землі після ріль. Обробіток той землі клався великим бременем на господарствах лемків. (Найменше господарство мусіло утримувати коня). В другій половині 20-х років держава постановила скомасувати тоти землі. Наступив великий перелом в управі поля. Осягнуено більшу выдайніст, полегшилася праця рільника, але, "при нагоді", перешов в історію давний епос пастуха. (Я хибаль был останнім пастухом на Лемківщині.) Змінилися обряды з тым звязаны, звичаї і т. д.

Комасація ґрунтів в Ганчові (1927–1931 рр.) мала два вымеры. Єден — матеріальний, діловий, а другий — людскій.

Інженеры, котры комасацію через кілька років реалізували, - то были люде толерантны, високой гуманной культуры. Они скоро наближались до людей, брали участ в сельских забавах, весілях і т.д. Як же незвичайну вымову має факт, же єден з них заложыв перший хор в Ганчові. Я заслуховувався ним, як зачарований, його співом, зокрема пісні "Среди долины ровныя..."

Управитель комасації інж. Генрик Войтовия навет оженився з ганчовянком Марисьом Дошном. Мали прекрасных синів. Генрик Войтович приняв, по повороті з выгнаня, до свого дому дві ганчовскы родины. Посеред інженерами знаходився і єден лемко інж. Сергій Дуркот, який був женатий з доньком заслуженого душпастыря о. Романа Прислопського з Жегестова. Сергій Дуркот помагав будувати сцену в шкільній салі, сприяв розвойови культурного жытя в Ганчові.

Была то постать контроверсійна по причині своїх скрайніх переконань. Опублікував книжечку "Лемківска Сибір", яка є свідоцтвом браку актуального розізнаня справ, якими займався. По наїзді Гтлера на Польшу переніс ся в Україну. Там, в Пикуличах, в 1944 році знайшов страшну смерт. Наперед гынули малолітны діты, потім — жена, а на концы — сам...

Постає питаня, на котре по днешний ден ніт одповіді. Што винны были малолітны діты, же іх отец мав такы, а не іншы переконаня?

Інженеры спричынилися до того, же ганчовяне у выборах до сейму в 1928 року голосували в більшости на соціалістичну листу. То страшно розлостило повітовых властей в Горлицях. Грозили консеквенціями учителям Вислоцким в Ганчові.

Яко девятилітньому хлопцю пришлося мі почути, же в серпневу неділю 1926 року штоси важного буде діятися в Ганчові. Придут гости з сусідних сел. Як ся пізніше показало, была то велика подія одновлеія чытальні ім. М. Качковского. Перед 1914

роком діяла ту успішно читальня, яку австрияки з вибухом війни (1914) закрили, актив вивезли до Талергофа (учитель Русиняк), а цілий мішок книжок сконфіскували. Мене, очевидно, то вшитко інтересувало, хоц був лем іщи малолітнім хлопчыном.

В тім випадку я пішов під хыжу Михала Проця, де уж зішлися передовы люде: учитель Алексій Вислоцкій, парох о. Іоанн Титар і гості — учитель зі Сквїртного Павел Юрковскій (знаний культурний діяч), Теодор Войтович (юрист із Устя Руского), а такой передовы господарє, молодіж, зокрема з Устя Руского, яка за якийс час зачала співати. Я став як вритий. Та ж то была для мене чудесна пісня і чудесны голосы — они несли мене деси в засвіты, я захоплювався глибоко серцем.

Ой, летіла орлиця через сад,

Розпустила пірячко на весь сад,

А за нею голуби літали,

Они тото пірячко збирали.

А се пірячко — жар!

Любимося, серденько, на той жаль.

Одновлення діяльности читальні было щасливим моментом для Ганчовы. Під ей крылами гралися на ганчовскій сцені пєси великой вартости моральной, як і суспільно-артистичной, як наприклад: “Вифлеємска ніч”, “Вертеп в Карпатах”. У денекотрых і мі пощастилося выступати, зокрема “Тарас у дяка”. Організатором і реалізатором цілої театральной діяльности была жертвенно трудящася жінка на освітанській ниві, учителька Анна Вислоцка. Їй поколіня лемків повинни поставити памятник, бо она на то заслуговує.

Лемко слухав прекрасного языка, гумору, переживал красоту режысерского труда.

З устянами я стрічався іщи не раз. У тім часі в Ганчові застрайкували дякы: Онуфрій Вандзіляк і Гончарик, жадаючы

підвижок. Дяки приходили до церкви і мовчали. То зденервувало газдів. Подалися, власне, до Устя Руского і припровадили оттамаль дяка Паньковського, який зараз вчив молодіж хорowego співу. В Устю хоровий спів уж мав традицію од часів о. Теофана Обушкевича (1841–1924 рр.).

У ганчовскій церкві я перший раз чув “Господи помилуй”, співанє на прекрасны голосы. Враженя надзвичайне, а і переживаня глибоке.

В Устю Рускім одбивалися ярмаркы раз на місяц. Лемкы з цілої околиці могли там продати свої свині, телята, коні, а навет воли.

По такій добрій трансакції лемко вступав до “вышынку” Антонія Гумецкого, де было гучно, весело, часами крикливо, але і оттамаль часто неслася прекрасна пісня.

Мам я жену,

Мам я жену молоду.

Не пуцу ей,

Не пуцу ей попереду.

Могла бы ся,

Могла бы ся втопити,

Мусів бым ся,

Мусів бым ся женити.

Єдного разу на такім ярмарку був я свідком такой сцєны: місцева жителька Коцківна (я знав ю, бо в Ганчові помагала нам поставити пєсу “Тарас у дяка”) стоїт перед лемком середнього віку і так до нього рече: “Чого ти говориш до мене по-польски, коль я до тебе говорю по-руски?”

Мої спомины наближаються до кінця. Їх завершенієм буде “Найщасливіший день в моім жытію”. А як то было — повім.

Я скінчив 2 клясу народної школи в Ганчові “z ruskim jezykiem” навчання в 1931 році. І далі пас корови, бо моя задача в родиннім поділі обов'язків од 6-го року жытя, яко наймолодшого члена родини, спроваждалася до того, жебы быти пастухом.

Тым часом, наймолодший сын учительів Вислоцких — Мірослав, уж знайшовся в Горлицкій гимназії. (Товды гимназія мала вісем клясів.) По Ганчові проходжувався в гимназіяльнім мундурку. Мене якби штоси нашло... Я зачав мріяти ден і ніч о тім, абы іти даліше на науку до Горлиц. Я розумів, што по-людски беручы — то неможливе. Ани вік, ани фінансовы можливосты родичів не допушчали до того.

Єднак, я упорно зачав молитися. Як вертав вечером з коровами, я одмовляв 50-й псалом “Помилиуй мя, Боже...”, котрого мама мене навчыли на память. І... о диво! Появилася перша зірочка надії, што вістила своїм ещы слабым світельцем красну будучність для мене.

По цілій Лемковині розійшлася вістка, што в Горлицях поновно одкрыто Руску бурсу, яка уж існувала до 1914 року. Бурса приймає в свої стіни бажаючих і дає повне выжывлення для бідных лемківских хлопців, што хотят даліше іти на науку до Горлицкой гимназії.

Я входжу в контакт з учителями Вислоцкими. Їх донька Александра, по скінчені учительской семинарії, позістала разом зі своїм о. Іоанном в Ганчові без праці.

Она охотно занялася том справом. Поїхала зараз до Горлиц і там з директором 7-ми клясної народної школи допняла то, же він згодився прийняти мене до 7-ой кляси (варунок дальшого старання о прийняті мене до гимназії), але поставив умову: мушу здати німецький язык, який в тій школі вчыли од 5-ой кляси.

Мої шансы збільшилися, але постали новы перешкоды: кто, коли і за што буде мене вчыти німецького? По розмовах з Шашцьом мы дійшли до такого порозуміння. Шашиц через три місяци (цвітень,

май, травень) буде мене вчыти штгодня німецького языка. Але, позаяк на науку не было можна выкроїти ани кавалка часу, бо пастух, то мы обіцяли собі вставати рано — около 4-й години, штоби використати годину для занять, заким я буду выганяти коровы на паствиско.

І вышло! У червни я здавав екзамен з німецького языка в Горлицкій школі і... здав. То означало, же я прийнятий до 7-ой кляси і отворив собі дорогу до гимназії. Пришов для мене вимріяний, вимолений, благословенний ден.

Дня 31 серпня 1932 року мій найстарший брат Михал вюз мене фурманком до Горлиц, бо наступного дня розпочынався новий шкільний рік. У часі їзди я був опанований чувствами, які доводятся человеку раз в жытію.

Цілий світ представлявся мі, яко наповнений добром, премильй, предобрый, приязний...

Брат оддав мене під добру опіку Руской бурсы, обовязки настоятеля котрой, в тім часі, повнив професор Володимир Кордасевич. Быв то для мене **НАЙЦАСЛИВИШИЙ ДЕН В МОЇМ ЖЫТЮ**. За тот Ден дякую Господу Богу, Пречистой Діві Марії. Мої подякы підношу і трагічно згынувшій в часі войны за Лемківщину Александрі Вислоцкій.

Краків, 2000 рік.

ІНТЕЛІГЕНТ ЛЕМКІВСЬКОЇ ПРОБИ

Саме таке визначення спало мені на думку, коли я ближче познайомився із великим патріотом Лемківщини, публіцистом і активним автором “Лемківської сторінки” українського тижневика “Наше слово” (Варшава), громадсько-культурним діячем Петром Фецицю, який одним із перших лемків здобув вищу юридичну освіту у Ягеллонському університеті Кракова. Доля дарувала мені три незабутні зустрічі з ним.

ЗУСТРІЧ ПЕРША (заочна)

Вона відбулася заочно за допомогою газети “Наше слово”. Постійно читаючи цей часопис, зокрема публікації на “Лемківській сторінці”, раз по раз натрапляв на дописи невідомого мені кореспондента із Кракова Петра Фецици. Звернув увагу на те, що його статті, кореспонденції, роздуми, есе, зарисовки мали один дуже важливий, як для журналіста, елемент. Слово, що карбувалось на газетних шпальтах, міцно зачіпало за живі струни душі. І це незалежно від того, про що писав автор: історія і сьогодення Лемківщини, міжнародне свято “Ватра” та його проблеми, релігійні переконання чи стосунки між різними лемківськими організаціями, їх спрямування і перспективи розвою... Усі ці публікації, що виходили з-під пера Петра Фецици, були переповнені вболіванням за майбутню долю Лемківщини, бо усе це йому не давало спокою, адже стосувалося безпосередньо його та прадідівських коренів. Переживав, уболівав, хотів якоюсь мірою спричинитися до кращого становища лемків у Польщі. А тому писав, щоразу знаходячи нові й нові теми для своїх публікацій.

ЗУСТРІЧ ДРУГА

Хоча, властиво, правильніше треба сказати, що віч-на-віч ми зустрілися і познайомилися з ним вперше у Кракові лише 13 травня 2000 року, куди я приїхав за його стараннями, хоч і на запрошення Фундації св. Володимира для участі у днях української культури. А порекомендував його мій щирий лемківський побратим, письменник і редактор Володислав Грабан. Того травневого дня відбувся мій авторський творчий вечір, на якому був присутній і мій лемко-краянин Петро Фецица. Автомобілем мене підвіз аж до самого будинку пана Петра мій шкільний друг Богдан Луговий із дружиною Марією, до речі, її родинне коріння також із Лемківщини. Прибувши до будинку пана Петра, який знаходиться майже у центрі Кракова, ми піднялися ліфтом на шостий поверх. Двері відчинив привітний господар, який зичливо запросив до помешкання і зразу заходився частувати кавою і смачними канапками. Мене зразу захопила його інтелігентність, статечність, особлива лемківська щирість - своєрідна візитівка старійшини лемківської громади Кракова. Власне, в організаційних питаннях моєї імпрези у Кракові пан Петро звертався до церковних громад, українських і лемківських організацій, культурного товариства ім. Б. Лепкого з тим, щоб якомога краще провести мій авторську творчу зустріч. Перед тим було у мене з ним кілька телефонних розмов. Усе він залагодив, усім заопікувався, усе передбачив. Із ним нерозривно я провів півтора дня у місті над Віслою. Запровадив він мене до затишного кафе в будинку Академії наук, а відтак ми прибули до Фундації св. Володимира, де познайомив мене із професором Ягеллонського університету Володимиром Мокрим. Поважній публіці він і представив мене як гостя і поета з України, в якого лемківське коріння. У залі різновікова публіка: студенти, викладачі, науковці,

духовенство... Але серед цього оточення одна людина була вже для мене рідною це — сивочолий інтелігент Петро Фецица. Стежив за його очима, за реакцією на свій виступ. Його тепло і світло в очах мене бадьорили і знімали хвилювання. Виступ вдався, усі були задоволені й захоплені, пролунали оплески. Для мене це була найкраща оцінка і подяка. Після закінчення пан Петро познайомив мене із отцем Мироном, з якими я провів остаток того незабутнього дня, що закінчився кавою і канапками у пана Петра, а ще — задушевними розмовами про Лемківщину, про духовність, про Україну, про нашу будучину...

А потім ще була особиста сповідь-роздум ІНТЕЛІГЕНТА ЛЕМКІВСЬКОЇ ПРОБИ Петра Фецици. Коли він назвав дату свого народження 7 червня 1917 року, то я зразу й не повірив, бо виглядав принаймні на літ двадцять молодшим. Але потім спало на думку питання: завдяки чому він так молодечо і бадьоро тримається, адже у нього скільки енергії, бажання творити, реалізовувати свої задуми, зокрема йшлося і про видання книги... Секрет був простий: ЛЕМКА на землі тримає тільки ДУХ БЕСКИДІВ! І то є правда! Показав мені свої дописи до "Лемківської сторінки", деякі з них я читав і знав. Проте звернув увагу на статтю, в якій він порушував проблему використання старослов'янської мови у церковних Богослужіннях. Це було враження із його дитинства — те, що він відчув там, у рідній церковці у Ганчові, хотів, щоб те ж саме могли переживати й інші. Йому захотілося, щоб лемки, які йдуть на зустріч із Богом до Церкви сягали серцем пластів історії, коли апостоли Кирило і Мефодій запроваджували "кирилицю" у літургіях, і давали людям можливість відчутти вплив багатовікової слов'янської основи і лемківської говірки. Він був певен, що саме у мові лемків найбільше збереглося отого глибокого мелосу первинності слів-знаків, що промовляють через віки своїми незбагненими кодами. Коли я

поцікавився: звідки у нього таке глибоке відчуття і знання церковнослов'янської лексики, то він відповів, що це — з дитинства, коли він найбільше любив слухати у церкві родинного села Ганчові церковні відправи і співи. Пан Петро Фецица у своїх спогадах "Старий лемко оповідає" так і написав, що "моє життя формувалося під впливом пречудових церковних Богослужінь (Великдень, Різдво), весіль, похоронів. Як хлопець, брав я в них участь, переживав глибоко пісні, обряди, мелодії... Після весіль чи празників звучали мі в ушах прекрасні пісні... Я нима жив дальше..."

У ті часи традиційна лемківська сім'я була багатодітною. Не була винятком і родина Петра Фецици, яка складалася із шести членів: батька Стефана, який був на заробітках в Америці, матері Параскевії з родини Ковальчиків, та його братів — найстаршого Михайла, 1901 року народження, середнього Івана (1908 р.), Теодора (1911 р.) та наймолодшого Петра. Доля розпорядилася так, що всі вони склали свої голови у різних кутках світу. Старший Михайло похований на Тернопільщині в Україні, Іван — у Канаді, Теодор — у Ганчовій, а Петро — у Кракові.

Петро з дитинства проявляв особливий інтерес до книжок, до зань. Мав чудову пам'ять. І вже перші відвідини церковних Богослужінь настільки сколихнули дитячу душу, що "Отче наш", "Богородице діво", "Вірую" промовляв після перших же навчань матері, а 50-й Псалом вивчив на пам'ять церковнослов'янською мовою. Петро його знав і промовляв до останніх днів свого життя. Батьки бачили нахил сина до науки і тому віддали його до народної школи у Ганчовій з руською (лемківською) мовою навчання, яку закінчив у 1931 році. А відтак продовжив навчання у Горлицях, у "Руській бурсі". 1938 року закінчив вісім класів горлицької гімназії польською і латинською мовою викладання. Науки вбирив у себе, як губка, відзначався особливою старанністю і наполегливістю. Це помітили педагоги і тому 1938 року рекомендували його до Духовної

семінарії Апостольської адміністрації Лемківщини, що знаходилася у Тарнові, в монастирі місіонерів. Провчився там рік, аж вибухнула Друга світова війна, яка усе перекреслила. Довелося самому заробляти на кусок хліба учителюванням у селі Радоцина, куди допоміг влаштуватися інспектор українського шкільництва Степан Батюк. 26 червня 1941 року Петра Фецицу несподівано арештували фашисти за приналежність до москвофільства. Дивні, звичайно, були це звинувачення, бо окрім палкої любові до рідної Лемківщини, він ніколи і нічого іншого не декларував і не пропагував серед дітей, проте... Довелося відбути рік тюрми у містечку Ясло. Так само несподівано був звільнений з криміналу і вже 7 травня 1942 року повернувся до праці у своєму рідному селі Ганчовій заступником секретаря гміни Ропи, бо війтом був лемко із села Лосе — Петро Дудка. Тут він зустрів і закінчення війни.

Потяг до науки привів його до Кракова, де 1945 року став студентом юридичного факультету Ягеллонського університету. Його рідних у той час насильно депортували в Україну і він залишився сам на сам з долею у чужому місті серед чужих людей. З Божою поміччю знайшов працю у місті над Віслою, а його активна участь у політичному житті повоєнної Польщі, зокрема, у молодіжній організації, сприяло тому, що йому, як вихідцю з бідної селянської родини, призначили стипендію Національного банку Польщі.

Уже під час студій в університеті був прийнятий на роботу до банку у Кракові на посаду інспектора. З 1946 року по 1981 рік пройшов шлях від рядового працівника до старшого інспектора, начальника економічного відділу і керівника банку. Кар'єра, звичайно, вдалася, але... не настільки, щоб говорити про велике просування по службовій драбині вгору. За 36 літ праці на одному місці можна було б досягти і вищих щаблів, якби не ота стаття про акцію "Вісла", яку він опублікував у 1957 році у лемківській газеті

"Карпатська Русь", що виходила у США. Від того часу протягом довгих літ був під постійним наглядом спецслужб, які пильно простежували кожен його ькрок, знайомства, спілкування з людьми і таке інше... Його патріотизм, його любов до кривної землі праотців засіли у ньому глибоко, проте він жодним словом, жодним вчинком не зрадив ні своїх переконань, ні себе, як людину, як лемка, хоча його постійно спонукали до запродавства агенти спецслужб і провокатори. Однак його християнська, глибоко віруюча душа промовляла "Вірую" і давала сили вистояти і не зрадити себе в собі. Отой дивовижний ФЕНОМЕН ЛЕМКІВСЬКОГО ДУХУ тримав його, кріпив як людину і патріота.

Травнева краківська ніч заглядала у вікна помешкання пана Петра, а ми все гомоніли про найдорожче. Уже наступного ранку господар зготував сніданок, і ми, нашвидку перекусивши, поспішили на Раковицький цвинтар. Я попросив його показати мені могилу, де похований видатний український письменник Богдан Лепкий. Ми довго шукали її, але потім таки натрапили на святе для багатьох українців поховання автора славетної пісні "Чуєш, брате мій". Помолились. Постояли у задумі біля останнього місця спочинку великої людини, великого патріота України.

Відтак ми поспішили до університету. На стіні одного з корпусів знаходиться пам'ятна таблиця з написом, що тут працював професором Ягеллонського університету Богдан Лепкий. Наукова конференція пройшла цікаво, на високому рівні за участю представників Польщі, України та Канади. Тут же ми зробили світлину з паном Петром, отцем Мироном Михайлишином та професором Іваном Химкою із Канади.

Після обіду я відбув до Тернополя, хоч так не хотілося прощатися із Петром Фецицою, проте мусив їхати. Домовилися про нові зустрічі в майбутньому.

ЗУСТРІЧ ТРЕТЯ. ОСТАННЯ

Відбулася вона 17 листопада 2000 року у Кракові буквально за менш як півтора місяця до смерті. Я використав нагоду для нової зустрічі після того, як вручив від імені Національної спілки письменників Украни членський квиток поетові Володиславу Грабану. Із Криниці вранці ми виїхали до міста над Віслою разом із дружиною - поетесою Мирославою Іванців, донькою Мирославою та дворічним сином Богуславом. Майже півдня ми провели, спілкуючись із паном Петром. Нашу розмову я записав на диктофон. І ось нині, прослуховуючи її вже черговий раз, деякі думки і висловлювання пана Петра сприймаю як ДУХОВНИЙ ЗАПОВІТ ЛЕМКАМ. Після виходу на пенсію 1981 року, він присвятив себе громадській праці, постійно дописував до газети "Наше слово", яку він передплачував постійно від 1956 року. Цей часопис для Петра Фециці був найголовнішим за усі інші, по суті, другим читивом після "Біблії". Майже два десятки літ з усім українським світом він спілкувався за посередництва "Нашого слова", довіряючи найсокровенніші думки через свої дописи людям, що читали тижневик.

Найболючішою темою його публікацій була його вітцівщина — Лемківщина. Вмикаю диктофон. Перше запитання, яке зафіксувала плівка, було: "Пане Петре, чим є для Вас Лемківщина?". І відповідь: "Для мене Лемківщина — то є земля, то — історія, то — нарід, то культура, звичаї, церква... Ото все разом і є Лемківщина. Не можна з усього того нічого опустити. То все є цінність".

Як людина, як сім'янин пан Петро дуже дорожив своєю родиною. Одружився він ще у Ропі з учителькою Юзефою Шнідель. Народилося у них двійко дітей: син Антон 1952 року та дочка Марія 1956 року. Обом дітям дав вищу освіту: син закінчив

Ягеллонський університет і викладає англійську мову, а дочка — Краківський політехнічний інститут. Обое мешкають у Кракові. Петро Фецица до останніх своїх днів жив разом із сином Антоном та його сім'єю, навчаючи своїх звичаїв і мови онуків Шимона та Андрія. Онуки дуже любили дідуся, я б сказав, обожнювали. Духовний оберіг родини Фециців — це був пан Петро, який усю своєю любов, тепло передав дітям і онукам.

Проте його особливо боліла лемківська справа. Усе, що він думав з цього приводу, висловлював у своїх матеріалах на "Лемківській сторінці" газети "Наше слово". Багато його думок зафіксувалося саме завдяки цьому українському часопису, який відіграє особливу роль у житті усього українського ареалу не лише в Польщі, але й у світі, бо часопис практично розповсюджується на усі континенти. Де є лемки, де є українці — там читають цей тижневик. Про це добре знав Петро Фецица і тому довіряв газеті свої почування, думки, а та доносила їх усім тим, кого болить розорене рідне гніздо. Я запитав пана Петра про те, що його найбільше зараз хвилює і болить, і він тут же відповів: "Найбільше мене хвилює і болить тота незгода між лемками. То є страшна річ. Лемки діляться на православних, греко-католиків, а є вже і свідки Єгови. Потім ще ся ділять національно. Сут свідомі українці, є лемки-українці, і є лише лемки — то вже ніби окрема національність. Перед війною ніхто такої національності не чув. А тепер вже є нова національність — лемко. То є складна справа і вирішити її так просто неможливо. А щодо патіотизму, то патріотизм має бути розумним. Правдивий патріотизм у мене родився із віри у Бога, із Великодня, із лемківських звичаїв. У п'ять років мені з Божественної літургії запало в душу і дуже мене хвилювало оте слово. Як наказ: "Друг друга обніми". Є такий зворот у тексті церковнослов'янським. Найістотніше в тих Великодніх проповідях — була ЛЮБОВ, щоб друг другу бути приятелями, щоб одні з одними обнялися і не

робили кривди. І тому я в житті нікому кривди не зробив. Я навіть ніколи не мав наміру робити кому-небудь якусь кривду. Завжди звертав увагу на тих людей, які потребували допомоги. Але найкращі літа я пережив на Лемківщині, у Ганчові”.

Упродовж усього свого життя Петро Фецица намагався робити людям лише добро. Усім, хто був поруч із ним, хто приятелював із ним, хто спілкувався, він уділив часточку своєї любові, бо жив за християнськими заповідями.

А душу відводив під час щорічної поїздки на рідні терени, зокрема на міжнародне свято лемківської культури “Ватра”, що проходить у Ждині. Це було для нього свято душі. І коли один з керівників лемківської громади дозволив собі критично виступити по польському телебаченню про “Ватру”, то він особисто написав йому листа, де з батьківською опікою сказав правду про той поділ лемків. “Якщо на заході заспівають лемківську пісню “Гори наші”, то не єст те саме, що її заспівають у рідних горах в Ждині. Це треба розуміти. Провідники лемківських організацій повинні кликати до єдності”.

Інтелігент ЛЕМКІВСЬКОЇ ПРОБИ дружив і підтримував постійні контакти із такими ж вірними синами Лемківщини. Зокрема із поетом Володиславом Грабаном із Криниць, і про нього казав, що “Грабан мені страшно подобається. То є чоловік великого формату, він є об’єктивним. Він є таким, що нічого не скаже, щоб когось образити, має візію доброго лемка. А ті книги, які він написав, то є страшно патріотичні”.

І ще з великою любов’ю і повагою ставився він до видатного лемківського мистця, талановитого художника Григорія Пецуха. Під час травневих відвідин Кракова Петро Фецица повідомив мені, що якраз побував на виставці видатного майстра із Закопаного, але дуже жалкував, що на ній не було лемків, окрім нього.

Полум’яний патріот і вірний син Лемківщини Петро Фецица відкрився мені як людина, як інтелігент, як правдивий і відважний лемко саме під час отих наших зустрічей у Кракові: весною і восени 2000 року. Ще і ще раз слухаю його голос, який уже лине із півки, як із вічності, бо 31 грудня 2000 року він відійшов за небокрай життя, замкнувши за собою ціле тисячоліття. Жаль. Ще так багато мав планів. Ще чекає виходу книга його публіцистики, яка побачить світ обов’язково, але дуже шкода, що він цього не побачить! Скромний і щирий, незбагненої духовної сили і любові чоловік, ІНТЕЛІГЕНТ ЛЕМКІВСЬКОЇ ПРОБИ, якого пізнав я, і маю щастя з того, що такий справжній патріот Лемківщини відкрив мені свою душу. А це, наче б він продовжує жити уже в третьому тисячолітті своєю відкритістю у ВІЩОМУ СЛОВІ ДУШІ. А це уже — назавше.

*Володимир БАРНА,
голова Тернопільської
обласної організації
Національної Спілки
письменників України.*

*Учні Горлицької гімназії 1935 рік.
(Петро Феціца – 4-й зліва у верхньому ряду).*

*Руська бурса в Горлицях. 1935 рік.
У першому ряду: настоятель проф. Роман Максимович
і помічник проф. Володимир Кордасевич.*

Вихованці Руської бурси в Горлицях. 1935–1936 рр.

Учні класичної гімназії у Горлицях.

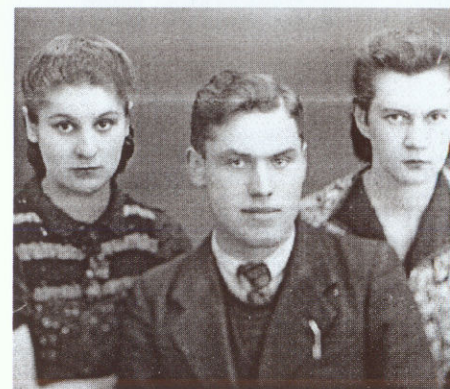
Серед педагогів та учнів Горлицької гімназії. 1937 рік.

Тарнів, духовна семінарія.

*Петро Феціца серед студентів юридичного факультету
Ягеллонського університету.*

Молодість прекрасна!

Петро Феціца під час учителювання у селі Радоціна.

Подорож Німеччиною.

З дружиною Юзефою. 1947 рік.

*У Кракові.
60-ті роки.*

*Петро Феціца
з дочкою Марією.*

Зустріч однокласників через 50 років. Горлиці, 1987 рік.

*На зустрічі з поетом
Єжи Герасимовичем (другий справа).*

*На подвір'ї Ягеллонського університету. 2000 рік.
Зліва направо: Петро Феціца, Володимир Барна,
о. Мирон Михалишин, проф. Іван Гімка (Канада).*

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ВИДАННЯ

ПЕТРО ФЕЦІЦА

СТАРЫЙ ЛЕМКО ОПОВІДАТ

Редактор *Володимир Барна*

Упорядник *Антон Феціца*

Технічний редактор *Лариса Щербак*

ББК 84 (4 Укр)

Ф 58

П. Феціца. Старый лемко оповідат / Упорядник А. Феціца. –
Тернопіль–Краків, 2004. – 40 с.

Здано в друк 25.12.2003 р.

Віддруковано 10.05.2004 р.

Формат 60х90 ¹/₁₆.

Гарнітура Academy. Папір офсетний.

Наклад 50 прим.

Всі права автора застережені.